

ORTAK TÜRK YAZI PROBLEMİ HAKKINDA İLK TEZ

PROF. DR. ALAEDDİN MEHMEDOĞLU

29 Ocak 1997 tarihinde Azerbaycan İlimler Akademisi İ. Nesimi adına Dilcilik Enstitüsünde büyük canlanma vardır.

N. Tusi adına Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesinin ilmî işçisi Hatire Alaeddin Kızı Aliyeva'nın *Ortak Türk Edebî Dili Problemi* konusunda yazmış olduğu doktora tezinin (namizedlik dissertasiyasının) savunması yapıldı.

1922 Aralık ayının 30'unda saat 17.36 dakikada büyük sevinçle kurulan Sovyetler Birliği, Beyaz Rusya'nın Belobejskaya ormanında Viskuli denilen yerde üç İslâv Cumhuriyeti Başkanlarının görüşünde 1991 yılında 8 Aralık'ta saat 14.17'de yıkıldı. Böylelikle, Sovyetler Birliği'nin 68 yıl, II ay, 7 gün, 21 saat, 19 dakikadan sonra mevcutluğu sona erdi.

Yirminci yüzyılın son on yıllıklarında Sovyetler Birliği'nin çöküşünden sonra Türk dili konuşan cumhuriyet ve toplulukların medenî birliği için geniş imkânlar oluşturulmuştur. Bu imkânlardan biri de "Ortak Türk Yazı Dili" problemi.

H.A. Aliyeva kendi imkânları içerisinde ve ilmî rehberi (danışmanı) Prof. Dr. N. M. Hudiyev'in gösterişleri esasında böyle bir problemin hâlline nail olmuştur.

Üniversite tahsilini başa vurduktan (bitirdikten) sonra üç yıllık gündüz aspiranturayı (masterlığı) uğurla tamamlayan H. A. Aliyeva dört yıllık gergin çalışmaları sonucunda Türk dünyası için çok gerekli ve önemli bir eser yazmıştır.

H. A. Aliyeva savunduğu tezinde esasen A. Z. Velidi, A. Caferoğlu, M. Ergin, F. Köprülüzade, A. B. Ercilasun, Faruk K. Timurtaş, M. Saray, T. Gülensoy, B. Cobanzade, T. İ. Hacıyev, N. M. Hudiyev, F. R. Zeynalov, A. M. Gurbanov, K. Nerimanoğlu Veliyev, A. Mehmedoğlu ve başka ünlü bilim adamlarının eserlerine istinat etmiş, Türkiye Cumhuriyetinde yapılan "Sürekli Türk Dili Kurultay"ları ve "Milletler Arası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu" materyallerinden de faydalanmıştır.

Savunmaya takdim olunmuş tezde (dissertasyada) Azerbaycan'da ilk defa olarak "Ortak Türk Yazı Dili"ne geçmenin tarihî gerekliliğini, Türk dünyası için ortak alfabe, ortak söz, terim birliği ve ortak imlâ birliği problemi, dil biliminin yeni tefekkür tarzına uygun talepler bakımından araştırılmıştır. Gündemdeki meselelere bugünün içtimaî, siyasî, ilmî-nazarî, millî ve beşerî meyarlardan (kriterlerden) çıkacak uygunluk bildirilmiştir. Türk dünyasında alfabenin geçtiği tarihî yol öğrenilmiş, Azerbaycan Türk edebî dilinin oluşturulması hakkında fikirler umumîleştirilmiştir. Aynı zamanda tarihte Türk lehçelerinin tasnifi sistemleştirilmiş ve bu hakta fikir söylenmiştir.

H. A. Aliyeva'nın eserinin ilmî yeniliği bir de onunla izah olunuyor ki, Azerbaycan'da ilk defa olarak belirli (muayyen) prensipler esasında Türklüğü birleştiren, Türk - İslâm dünyasının umumî ortak lügat teribine (söz dağarcığına) ve millî soy köküne uygun gelen söz ve terimlere dayanarak ortak Türk edebî dilinin formalaşması gerçekliğini reallaştırır. Buna göre de numune olarak eserde ortak Türk yazı dilinin tahmini (aşağı yukarı) söz dağarcığı muayyenleştirilmiştir (belirlenmiştir). Gündemde ortak Türk edebî dilinin imlâsı hakkında da tavsiyeler ileri sürülmüştür.

H. A. Aliyeva'nın araştırmalarına göre Türk dünyasının umumî işlek söz dağarcığını esas alıp "Ortak Türk Yazı Dili"ni muayyenleştirmek mümkündür. Böyle ki, tatkiat esasında belli olmuştur ki, Türk menşeli dillere (Türk lehçelerine) dayanarak: 1. Ortak alfabe birliğine; 2. Ortak söz ve terim birliğine; 3. Ortak imlâ birliğine nail olmakla "Ortak Türk Yazı Dili" aşağıdaki prensipler üzerine belirlenebilir.

- Çağdaş Türk yazı dillerinden birinin (ilk növbede Türkiye Türkçesinin) umumtürk anlaşma vasıtasına çevrilmesi ile;
- Türklüğü birleştiren umumî ortak kelimelere geniş yer vermekle;
- Türk lehçelerinden millî soy köküne uygun genel söz ve terimler aktarmakla;
- Türk menşeli ortak terimlere nail olmakla;
- Türk lehçelerinin hepsinde aynı alınma terimler işletmekle;
- Eski Türk - İslâm medeniyetine esasen ortak dil özelliklerini inkişaf ettirmekle.

Demokratik ve hukukî devlet prensiplerine esaslanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde ilk defa olarak böyle bir konu tatikât objektine çevrilmiştir. Doğrudur, Türkologiyada ve o cümleden Azerbaycan dil biliminde bu konuya, bu veya diğêr taraftan üstünkörü de olsa dokunulmuştur. Lâkin Türklerin tarihî mecburiyet neticesinde on yedi alfabeden istifade etmesi, asırlar boyu tarihî, coğrafi ve kültürel sebeplerin tesiri ile aynı sözün farklı söyleniş (telâffuzu) ve yazıda muhtelif imlâ esaslarla, mantıkî ardıcılıkla işlenilmiştir. Gündemdeki ortak Türk dilinin yaratılması yolları ve bununla Türk dünyasının tarihî, medenî ve an'anevî birliğinin mühkemlenmesi araştırılmıştır.

Eserin açık savunmasında (müzakeresinde) Azerbaycan İlimler Akademisi ve Eğitim Bakanlığının Birleşmiş İhtisaslaştırılmış Şura Üyelerinden Azerbaycan İlimler Akademiyasının muhbir üyesi, Prof. Dr. A.M. Gurbanov, Prof. Dr. N. M. Hudiyev, Prof. Dr. H. Mirzeyev, Prof. Dr. G. İ. Meşediye, Prof. Dr. R. C. Meherremova, Prof. Dr. M.Ş. Gasımov, Prof. Dr. H. Zerbeliye, Prof. Dr. İ. Memmedov, Prof. Dr. M. B. Memmedov ve başkaları çıkış ederek gösterdiler ki, H. A. Aliyeva'nın "Ortak Türk Edebî Dili Problemi" mevzusunda yazdığı dissertasiya (tez) işi yüksek ilmî seviyede yazılmıştır. O, filologiya ilimleri namizedi âlimlik derecesi almaya tamamıyla lâyıktır.

H. A. Aliyeva'nın simasında (şahsında) dilcilik ilmine istidatlı bir genç ilim adamı dahil olur.

Lâkin Türk dünyasının medenî birliğinden korkuya düşen bazı ilim adamları bu tezin aleyhine rapor yazmışlardı. Şimdi rapordan bazı satırlar: "... *Ortak Türk Edebî Dili ideyasının hele lazım olup - olmadığının sual altında olduğu, utopiya-dan ayrılmadığı bir vakitte onu ilme getirmek özü prensipial sehvidir (yanlıştır).*"

Bu "*hem de anayasamıza zıttır, ana dilimiz, Azerbaycan diline karşı açıkça tahribatdır.*"

Gözlemek olardı ki, "... *Azerbaycan dilinin ortak dili olması fikri ireli sürülecek...*".

"*Şimdi Azerbaycanlı dissertant (tez yazan) yanlış ideologiyadan faydalanıp Türk halklarına ana dillerini atıb, hangısa bir dil düzeltmeyi öğretmek isteyir...*" ves.

Bu gibi gazezli, ilimden uzak fikirlere cevap veren H. A. Aliyeva şöyle dedi:

– "Böyle gazezli yazarlar Türk dünyasının medenî birliğinden korkanlardır. Onlar meseleleri ya anlamıyorlar ya da anlamak istemiyorlar. Onlar hergah bilim adamı gibi bu konu ile ilgilenseydiler Hasan Bey Zardabi'nin *Ekinçi Gazetesinden* (1875 - 1876), İsmail Gaspıralı'nın yayımladığı *Tercüman* gazetesinden (1875 - 1877), Şemseddin Sami'nin eserlerinden, 01 - 11 Mayıs 1917 yılı Moskova şehrinde geçirilmiş "Rusyada Birinci Müslüman Kongresi" ve 26 Şubat - 5 Mart 1926 yılında Bakû'de geçirilmiş Birinci Umumi İttifak Türkoloji Kurultay materyallerinden haberdar olmalıydılar. Çünkü, bu kaynaklarda ortak Türk yazı dili meselesine bu veya diğer taraftan değinilmiştir.

"Dilde, fikirde, işte birlik" sözlerini kendine şiar (slogan) eden İsmail Gaspıralı, Türk dünyasında "dil birliği" meselesini karşısına maksat koyduğunu ilk defa Kırım'da Akmescit'te taş basması ile yayımladığı *Tonguç* dergisinde söylemiştir.

Görüldüğü gibi, bu talih yüklü konu aktüel ve halli zarurî meseledir. İlimden uzak rapor yazarlar bilmiyorlar ki, tarihte akraba halkların kendi ana dili ile yanaşı, ortak dilden istifade etmesi tecrübesi çoktan mevcuttur.

Dünya halklarının bazıları ortak edebî dil yaratarak ondan muhtelif sahalarda geniş istifade etmektedirler.

Komünizm ideolojisini hâle de (şimdi de) kafalarında saklayan bazı bilim adamları fikir söylemeyi böyle tahribat gibi kıymetlendirirler. Çok şükürler olsun ki, demokrat ve hukukî devlet prensiplerine esaslanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde yaşıyoruz. 1937 yılında olsaydı böyle yanlış düşünenler bize neler etmezlerdi?

H. A. Aliyeva daha sonra şu şekilde kaydetti:

"Ortak Türk edebî dilinin yaratılması hakkında muhtelif fikirler, tavsiyeler vardı. Onlardan biri de 25-28 Eylül 1990 yılında Ankara'da yapılan "1. Türk Dili Kurultayı" materyalleridir. O materyallerde de gösterilir ki, "Türkiye Türkçesi ortak edebî dil olmak imkânına maliktir..."

Büyük önder Atatürk demiştir: *"Bizim milliyetçiliğimizin esası dil birliğimizin korunmasıyla mümkün olacaktır."*

Bu fikirleri ilmî rehberim Prof. Dr. N. M. Hudiyeve ve Kürsü Müdürü Prof. Dr. A. M. Gurbanov da destekliyor. Onu da demek istiyorum ki, İsmail Gasprali'nin arzuladığı öyle bir orta dil olmalıdır ki, konuştuğu ve yazıldığı zaman "İstanbul'daki hamal ve kayıkçı ile Doğu Türkistan'daki deve sürücüsü ve koyun çobanı onu anlayabilsin."

Bu da yalnız Türkiye Türkçesi ile gerçekleştirilebilir. Tatkiyat neticesinde ben bu fikre kesin inandım.

Türk dünyasının medenî birliğinden vehme düşüp ilimden uzak rapor yazanlar hiç olmasa İhsan İlgar'ın Rusya'da Birinci Müslüman Kongresi kitabını (Ankara 1990, s. 17-18) okusaydılar, görürlerdi ki, orada şöyle yazılmıştır:

"... Türk kavimleri çeşitli şive konuşmakta. Bunlardan birisini ortak olarak kabul etmek çok zor. Biz ne kadar düşündükse de ortak birisini bulamadık; her kavim kendi şivesinin ortak olmasını istiyor.

Azerbaycanlılar kendilerininkini, Kırmıtlılar kendilerininkini, İdilliler kendilerininkini. Bundan tam bir anlaşma çıkmayacağı anlaşılıyor."

Ortak Türk edebî dilinin yaratılmasından korkuya düşenler öyle bilirler ki, güya ana dilleri sıradan çıkacaktır. Asla yok. Bilmek gerektir ki, ortak Türk edebî dili hiç de ayrı ayrı Türk edebî dillerini inkâr etmiyor. Ayrı ayrı Türk edebî dilleri de ortak Türk edebî dilini inkâr etmiyor. Aksine, bunlar birbirinin inkişafına muhtelif taraflardan tesir gösterir, bir diğerini zenginleştirir.

Müzakereler sona erer. Gizli oylamaya geçilir. İştirak eden 17 İlmî Şura üyesi oy kullanır. Lehine 17, aleyhine yok, tarafsız yok.

Böylelikle, Türk dünyasında ilk defa olarak Hatire Alaeddin Kızı Aliyeva'nın *Ortak Türk Edebî Dili Problemi* mevzusundaki namizedlik dissertasyonu (tezi) oy birliği ile kabul olunur.

Bu yakınlarda Azerbaycan Ali Attestasiya Komissiyasından şad (sevinçli) haber alınmıştır. H. A. Aliyeva'nın *Ortak Türk Edebî Dili Problemi* mevzusunda yazmış olduğu dissertasyonu (tezi) işi Azerbaycan Ali Attestasiya Komissiyasında tastik olunmuştur (onaylanmıştır).

Mübarektir. Türk dünyası için hayırlı olsun.